

Specialpedagogik i fritidshem "Vi skuggar dem"

Assar Hörnell, Mittuniversitetet, 12.04.18

Barn

Fritidspedagog

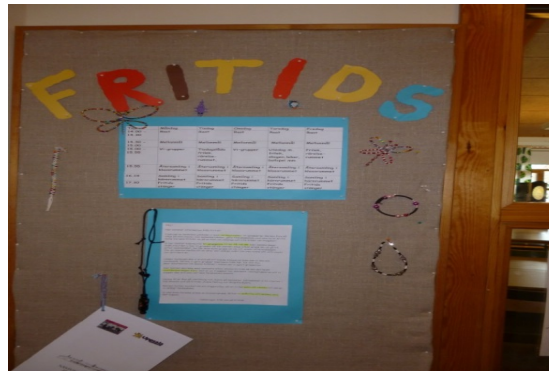
Fritidshem idag

- 478 000, 6-13 år (Skolverket, 2016)
- Läroplan och Allmänna Råd med kommentarer
- Allmänna Råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Gäller i fritidshemmet
- Det kompletterande uppdraget
- Eländet: dåliga, en anpassade fysiska miljöer, stora grupper av barn, inte tillräckligt med personal, utbildad personal, organiserat efter skolans behov, rektorer med bristfälliga kunskaper om fritidshem
(Skolinspektionen, 2010) (Skolinspektionen, 2018)
- MEN - också mycket bra miljöer med bra pedagogik

Problemområde

- Ingen forskning om specialpedagogik i svenska fritidshem
- Skolagen och styrdokumentet kräver stöd till barn i behov av särskilt stöd i fritidshem. Fritidshem ska komplettera skolan i detta arbete
- Både tydliga och otydliga riktlinjer för arbetet med barn i behov av särskilt stöd
- Ökning av antalet barn i behov av särskilt stöd

Överklagandenämnden, beslut 2013

- De allmänna föreskrifterna om särskilt stöd gäller även fritidshemmet. Detta förutsätter samarbete mellan fritidshemmet och skolan, när behovet av särskilt stöd utreds i någon av verksamheterna, så att samtliga omständigheter för eleven beaktas och gäller även om skola och fritidshem har olika huvudmän
- Överklagandenämnden finner att begreppet särskilt stöd i fråga om elever i fritidshemmet inte kan kopplas till elevens behov av att nå kunskapskraven enligt läroplanen på samma sätt som för elever i grundskolan

Syfte med studien

Syftet är

- att förstå vad specialpedagogik i fritidshem innebär och få personalens beskrivning om hur de arbetar med barn i behov av särskilt stöd
- att få en bild om hur de arbetar med anpassningar och åtgärdprogram
- att få fram ett underlag som kan inspirera till ytterligare forskning om detta område

Forskningsfrågor:

- Hur beskriver fritidspedagoger vad specialpedagogik i fritidshem är?
- Hur beskriver fritidspedagoger sitt specialpedagogiska arbete i fritidshem
- Är fritidshem en inkluderande arena för barn i behov av särskilt stöd?
- Är fritidspedagogik en pedagogik som är bra för barn i behov av särskilt stöd?

Forskningsmetodik och teori

- Beskrivande statistisk analys
- Kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys
- Hermeneutisk tolkning

- Teori om
- Dilemma
- Fritidspedagogik
- Fritidslärares roll

Specialpedagogiska perspektiv,

(Nilholm, 2003)

- Kompensatoriskt perspektiv - Kategoriskt
  - Medicinsk / psykologisk tradition
  - Kategorisering - Diagnos
  - Psykologiska, genetiska och neurologiska faktorer och förklaringar
- Kritiskt perspektiv - Relationellt
  - Elevens svårigheter visar sig främst i förhållande till miljön
  - Kritik mot diagnoser
  - Inkludering kan vara lösningen och baseras på ett demokratiskt samhälle
- Dilemma perspektiv
  - Sociokulturellt perspektiv
  - Det finns inga givna lösningar
  - Acceptera elevernas skillnader och olikheter
  - Det finns inneboende dilemman i systemet som lärare och personal står inför varje dag, vilket innebär svåra val som måste hanteras
  - Olika tolkningar av begreppet inkludering
- Nilholm hänvisar till Clark, Dyson & Millward (1998), men även Dyson & Millward (2000) Dilemman i skolsystemet är oundvikliga

Dilemman

- Specialpedagogiska dilemman (Nilholm)
- För stora barngrupper – för lite personal
- 39% av personalen är högskoleutbildad
- Status
- Rektors kunskaper om fritidshem
- Statligt inflytande eller professionell autonomi
- Demokrati eller auktoritet
- Individuell frihet - individuellt ansvar
- Barn är ett utbildningsbart subjekt eller att ”barn ska få vara barn”
- Omsorg eller utbildning och undervisning

Fritidspedagogers olika roller

- Fritidspedagoger arbetar "för mycket" under skoldagen och blir assistent till skollärare, t ex för att arbeta i klassrummet med barn i behov av särskilt stöd (Carlander, 2000)
- Starkt fokus på sociala relationer och barns behov och vad de vill göra (Haglund, 2004, Dahl, Karlsudd, 2015) "När ett barn plötsligt fungerar i en grupp efter en insats, finns det en stark känsla av tillfredsställelse" (Dahl, Karlsudd, 2015, s. 27)
- Höjholt (2012) Fritidspedagoger har en kunskap som är unik och baserad på barn, deras relationer, interaktion och positioner. Baserat på det faktum att de träffar barnen i olika sammanhang, både i fritidshemmet, men också under skoltiden.
- Fyra Fritidspedagoger, Back-up, Sociala färdigheter, Komplettera skolan, Traditionell (Andersson, 2013)
- Tar ett stort ansvar för elever med behov och arbetar flexibelt för att stödja dessa barn (Dahl, Karlsudd, 2015)
- Fritidspedagoger spenderar mycket tid på att organisera barngruppen och aktiviteter (Elvstrand, 2013)
- Fritidspedagoger anser att det är viktigt att ha kontroll över barnen, t ex kan de beskriva sig som drönare eller logistikern (Löfdahl, Saar & Hjalmarsson, 2011, Falkner, Ludvigsson, 2016)

Fritidspedagogik, definition

- “Att förena god omsorg och pedagogisk verksamhet är en av hörnstenarna i fritidshemmets pedagogik.“, “Grupporienterat arbetssätt”, “Fokus på identitetsutveckling och utveckling av social kompetens”, “Nyckelelementen i fritidspedagogiken är lek och kreativt arbete. Informellt lärande dominerar denna pedagogik.” “Fånga barns intressen och skapa situationer där barn kan bli utmanade i sitt lärande.”, “Vikten att se och bekräfta alla barn.”

(Skolverket, Fritidshemmet – en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling, 2011, s 7)

- “Fritidspedagogiken utgör en arbetsmetod där deltagande, jämställdhet och samhälle är konkreta exempel på arbetsformer som ingår i de kompetenser som fritidspedagoger har.”

(Dahl & Karlsudd, 2015, s 32)

Rapport från Lärarförbundet (2014)

- Lärarförbundet frågade fritidspedagoger om specialpedagogiskt stöd i fritidshem.
- 79% svarade på brist på resurser, som ofunktionella lokaler och hjälpmedel.
- På frågan om vilken förändring som skulle göra den största skillnaden svarade de, 1/3, mindre barngrupper, 1/4 mer personal och 1/5 fler resurspersoner till enskilda barn.
- 57% svarade att det inte fanns tillräcklig kompetens för att arbeta med barn i behov av särskilt stöd.
- 66% svarade att det inte fanns några speciallärare/-pedagoger som hade ansvar för fritidshemmet.
- 63% svarade att det fanns barn som hade assistent / resursperson under skoltid, men inte på fritiden

Enkät från Lärarförbundet, 2018

- Stress på fritidshem
- 16% hinner inte ta ut raster och pauser
- 21% måste vikariera i skolan
- 30% brist på kompetensutveckling
- 31% låg personaltäthet
- 40% låg andel rätt utbildad personal
- 43% rektor prioriterar fritidshem för lågt
- 48% brist på planeringstid
- 52% dåligt planerade lokaler
- 58% stor elevgrupp
- 59% MÅNGA BARN I BEHOV AV SÄRSKILT STÖD

Enkät

- Skickat till 1032 anställda och 341 svarade
- 302 respondenter är högskoleutbildade fritidspedagoger
- De har arbetat i genomsnitt 19 år
- Mångfald av arbetsuppgifter under skoltid, inklusive specialpedagogiska insatser, som resurspersoner, m.m.
- 35 frågor (slutna och öppna frågor)
- 18 frågor behandlade hittills

Enkätresultat, forts

- De representerar 48802 barn i fritidshem, ca 10%
- De anger att 341 är i behov av särskilt stöd. Det är mindre än 1% av alla barn i studien!
- 299 barn har en diagnos
- 288 har åtgärdsprogram
- 122 (36%) barn har en resursperson på fritidshemmet
- 129 (38%) barn har en resursperson under skoltid, men inte på fritidshemmet

Resultat - Anpassningar

- Studien visar att fritidspedagoger arbetar med omfattande Anpassningar för barnen, "om de har ett åtgärdsprogram eller ej", "... vi arbetar som det var ett åtgärdsprogram."
- Fem mönster:
Sociala Anpassningar
kamratrelationer, sociala relationer, förebyggande av konflikter, planering innan barnet gör något, social avkodning, "vård av relationer med vänner så de inte brinner relationerna", stöd under pauser, förebyggande stöd "skuggar barn", "stötdämpare", att vara nära vissa barn, ligga steget före, vara redo att ingripa, vissa barn är självdestruktiva eller farliga för andra barn

Resultat – Anpassningar, forts

Struktur

anpassa dagliga eller veckan, enskilda samtal, förbereda olika aktiviteter, aktivitetstavla

Individuellt stöd

olika situationer, måltider, toalett, kläder, stödja föräldrar undervisningssituationer

Skräddarsy aktiviteter

lek, måltider, gruppaktiviteter, stöd så att barn inkluderas, hitta "bra" aktiviteter, aktiviteter i mindre grupper

Ett exempel

”Ökad bemanning, ljudabsorbenter, anpassad verksamhet efter barnets behov, lekgrupper, bestämda platser i matsalen, jobbar med hela gruppen för att de ska kunna ta hänsyn till varandras olikheter/ svårigheter, samtal med elevhälsoteamet, samtal med föräldrarna, seriesamtal och sociala berättelser, grupperar barnen och styr aktiviteter så barn får lyckas trots svårigheter”

”Ämnes”-stöd

- En hel del anger något som motsvarar ämnesstöd, t ex ”språklig stimulans och matematisk förmåga via spel och konstruktion, språkstöd, läsning, läxhjälp, ämnesinläring, matematik och läs- och skrivinläring, måttsatser, tidsangivelser, samt schemalagd specialundervisning”
- Endast 5 respondenter skriver att de erbjuder läxhjälp på fritidshemmet efter skoltid

Åtgärdsprogram

- Vissa barn har en åtgärdsprogram under skoltid, men det omfattar inte fritidshemstid
- "Vi arbetar som att det finns ett åtgärdsprogram"
- De tar fram "åtgärdsprogram" för enskilda barn, men oftast som muntliga överenskommelser, sällan dokumenterade
- Personalen utser någon som ska agera som en resurs för ett barn, något som inte görs på uppdrag av rektor eller elevhälsa, eller resultat av en pedagogisk utredning
- Vissa vet inte om det finns en åtgärdsprogram för enskilda barn!

Resultat och slutsatser

- Begreppet barn i behov av särskilt stöd är i första hand förknippat med barn med diagnoser
- Till skillnad från skolan är det mycket få (1%) respondenter som anser vara barn i behov av särskilt stöd
- Betyder detta att barn i behov av särskilt stöd under skoltiden inte har särskilda behov i fritidshemmiljön?
- Eller att de inte vill "stämpla" barn som i behov av stöd?
- Fritidshem arbetar omfattande och regelbundet med barn i behov av stöd
- Fritidspedagoger arbetar med en stor repertoar av anpassningar

Resultat och slutsatser, forts

- Anpassningar domineras av socialt stöd, till exempel kamratrelationer eller att barnet ska kunna fungera i olika aktiviteter eller lekar
- Personal arbetar som resurspersoner för enskilda barn, men på ett "skuggande" sätt, förebyggande och redo att gripa in eller stödja barnet i svåra situationer
- De "skapar" åtgärdsprogram i fritidshem på ett informellt sätt och sällan som ett skriftligt dokument. Det betyder att de visar ett moraliskt ansvar för dessa barn
- Fritidshemmets personal har inte det stöd de behöver i form av elevhälsa, specialpedagoger eller speciallärare

Resultat och slutsatser, forts

- Ingen använder ordet inkludering, men de arbetar inkluderande så att barn i behov av särskilt stöd kan vara en del av gruppen och inte segregeras. Det finns få exempel på segregeringar
- Det inkluderande arbetssättet innebär också att 59% svarar att de arbetar med miljöanpassningar
- De har ett holistiskt tillvägagångssätt för att arbeta med särskilt stöd
- De arbetar i en värld med många dilemman som försvårar arbetet (Nilholms dilemmaperspektiv)
- Men också utifrån Nilholms kritiska perspektiv, eftersom de arbetar inkluderande

Resultat och slutsatser, forts

- Stöd är i huvudsak enligt den traditionella rollen som en fritidspedagog, med starkt fokus på relationer, omsorg och den sociala sidan av barns utveckling och lärande
- Deras arbete med barn i behov av särskilt stöd är i samklang med fritidspedagogik: "Fokus på identitetsutveckling och utveckling av social kompetens"
- Fritidspedagogens traditionella roll innebär fokus på sociala relationer, fritidspedagogiskt arbetssätt och inkludering.
- Kan det vara en bra kombination för barn i behov av särskilt stöd och är ett bra komplement till skolans på kunskapsfokus? Är det så?

Andra frågor att fundera på

- Är detta arbetssätt ett resultat av otillräcklig utbildning i specialpedagogik?
- Är detta arbetssätt trots det ett resultat av personalens förståelse för barns behov av stöd?
- Utifrån de dåliga förutsättningarna på många fritidshem - otillräckligt med personal, stora grupper och dåliga miljöer, är detta enda sättet att organisera en någorlunda bra miljö för både barn i behov av särskilt stöd och resten av gruppen?
- Vilka problem innebär detta arbetssätt för barnen?
- Går personal omkring med dåligt samvete för att de inte räcker till för barn i behov av särskilt stöd?

Tack för er
uppmärksamhet!